

Έπιθράβευση για την έπιστημονική προσφορά δύο διακεκριμένων αρχαιολόγων

Με χαρά η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ χαιρετίζει την έπιθράβευση του έργου δύο διακεκριμένων αρχαιολόγων, μελών της έποπτικής της έπιτροπής. Του Καθηγητή Roland Martin, στον όποιο, τον Φεβρουάριο, άπονεμήθηκε τό «χρυσό μετάλλιο» του Έθνικού Ίδρύματος Έρευνών της Γαλλίας (CNRS) για την προσφορά του στην αρχαιολογία και του Καθηγητή Μανώλη Άνδρόνικου πούπριν λίγες μέρες έλαβε τό βραβείο «Όλυμπία» του Ίδρύματος Α. Ώνάση. Όλοι γνωρίζουμε τον Μ. Άνδρόνικο και τή συνεισφορά του στην αρχαιολογική και την ιστορική μελέτη της Ελλάδας με τίς ανασκαφές πού διεξάγει από χρόνια στη Βεργίνα, με τόση αγάπη, γνώση, ύπομονή και έπιμονή τά τελευταία αποτελέσματα των όποιων ύπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικά και έντυπωσιακά. Ίσως όμως πρέπει νά αναφερθούμε σύντομα στον ό R. Martin. Άκαδημαϊκός, διετέλεσε μέλος της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Paris I και της Ecole Pratique des Hautes Etudes, Διευθυντής του τμήματος Αρχαίας Αρχιτεκτονικής του CNRS και του Κέντρου Αρχαιολογικών Έρευνών της Valbonne, όπου μεταξύ των άλλων διεξάγονται αρχαιομετρικές έρευνες. Αυτή τή στιγμή είναι μία από τίς σημαντικότερες μορφές στό διεθνή χώρο της αρχαιολογίας. Η προσφορά του στην έπιστήμη αυτή ύπήρξε καθοριστική για την κατανόηση των μνημείων της αρχαιότητας, των πολιτισμών πού τά δημιούργησαν και της σχέσης τους με τον σύγχρονο κόσμο. Μαθηματικός και κλασικός αρχαιολόγος, αντιμετώπισε τά προβλήματα της αρχιτεκτονικής με νέο τρόπο, ανοίγοντας καινούργιους όρίζοντες στην έρευνα. Τό 1953 εξέδωσε, την κλασική πιά, μελέτη επάνω στην «Έλληνική αγορά» όπου εξέτάζει τόσο θέματα ιστορίας όσο και αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας. Τό 1956 μία άλλη μελέτη του με θέμα την «Άρχαία Έλληνική πολεοδομία» καθίσταται έγχειρίδιο κάθε έρευνας τόσο αρχαιολογικής όσο και αρχιτεκτονικής. Ό R. Martin έχει γράψει πλήθος συγγραμμάτων πού καθρεφτίζουν τή θεωρητική του κατάρτιση και την πρακτική του γνώση σε θέματα και μεθόδους τόσο κλασικές όσο και σύγχρονες, θά μπορούσαμε μάλιστα νά πούμε επαναστατικές.

Άποκατάσταση των Μακρών Τειχών

Στην Πειραιική άκτή έχουν αρχίσει έδώ και λίγο καιρό οι έργασίες για τον καθαρισμό και την άποκατάσταση του Θεμιστόκλειου τείχους πού περιβάλλει τή χερσόνησο της Πειραιικής σε μήκος 11 περίπου χιλιομέτρων. Η άπομάκρυνση των έστιατορίων πού είχαν αυθαίρετα κακοποιησει τό χώρο με τσιμέντα και περιφράξεις και ή προγραμματιζόμενη διαμόρφωση της περιοχής θά προσφέρουν στους πολίτες ένα χώρο για περίπατο κατά μήκος του Θεμιστόκλειου τείχους (όπως είναι γνωστό άρχισε νά χτίζεται, με παρότρυνση του Θεμιστοκλή, τό 492 π.Χ., τίς παραμονές των Μηδικών πολέμων).

Η Άθήνα όμορφαίνει

Στό προαύλιο της Άγ. Αικατερίνης στη Πλάκα βρέθηκαν και νέα λείψανα ρωμαϊκού κτίσματος (παλαιότερα είχαν βρεθεί δύο κολόνες· τώρα άποκαλύφθηκαν άλλες τρεις, μαζί με άλλα αρχιτεκτονικά μέλη). Ό χώρος αυτός — πρόκειται για μία στοά ιωνικού ρυθμού — θά φυτευθεί, έτσι ώστε νά δημιουργηθεί μία μικρή πλατεία άνοιχτή στους περιοίκους. Άλλη μία πλατεία διαμορφώνεται γύρω από τό μνημείο του Λυσικράτη, όπου βρέθηκαν ύπολείμματα άλλου χορηγητικού μνημείου. Άπό τό σημείο αυτό περνούσε ή όδός Τριπόδων πού ένωνε τό Πρυτανείο με τό θέατρο του Διονύσου. Η μία πλευρά του δρόμου όριζόταν από χορηγικά μνημεία· πολλά από αυτά ήταν διακοσμημένα με τρίποδες, από τούς όποιους όνομάστηκε έξάλλου και ή όδός.

Ένα μουσείο ύποβρύχιας αρχαιολογίας

Σέ μουσείο ύποβρύχιας αρχαιολογίας, με εξειδικευμένα εργαστήρια συντήρησης των αντικειμένων πού ανασύρονται από τό βυθό, θά μετατραπεί τό τούρκικο κάστρο (του 16ου αιώνα) της Πύλου. Η ανάπτυξη της ύποβρύχιας αρχαιολογίας θά συνεισφέρει αποτελεσματικά στη γνώση της ιστορίας του τόπου μας, χάρη στα αρχαιολογικά εύρήματα των βυ-

θών, πού μας παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για τό έμπόριο και την οικονομική όργάνωση των κοινωνιών του παρελθόντος. Άς σημειωθεί ότι τό φρούριο αυτό, από τό 1919 ως τό 1940, χρησίμευε για φυλακή.

Κομμός

Στην Κρήτη, δίπλα σχεδόν στα Μάταλα, ή Καναδική ομάδα αρχαιολόγων του Πανεπιστημίου του Τορόντο και του Μουσείου του Όντάριο συνεχίζει, κάτω από την επίβλεψη του Καθηγητή T.W. Shaw, την ανασκαφική της έρευνα στον Κομμό, επίνειο της Φαιστού. Στό σημείο αυτό έχουν βρεθεί μία μινωική πόλη και ένα ιερό του 4ου αιώνα π.Χ., τό όποιο έγκαταλείφθηκε τό 150 μ.Χ. Έλληνιστικής έποχής είναι ένα θαυμάσιο χάλκινο στεφάνι. Κοντά στη θάλασσα βρέθηκε και ένα κτίσμα πού, προφανώς, χρησίμευε ως άποθήκη.

Ό κοῦρος τῆς Σάμου

Κατά την ανασκαφική περίοδο του 1980 τό Γερμανικό Αρχαιολογικό Ίνστιτούτο, με έπικεφαλής τον Δρ. Η. Kyrieleis, συνέχισε την έρευνα στην περιοχή Β.Α. του Ήραιου. Άνάμεσα στα σημαντικά εύρήματα της περιοχής αυτής συγκαταλέγεται και ό κορμός ενός αρχαϊκού κούρου, του όποιου τό ύψος ύπολογίζεται ότι ήταν 5 μ. Βρέθηκε ακόμα τό άριστερό του χέρι και ό άριστερός μηρός πού φέρει την έπιγραφή ΙΣΧΗ: ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΟΡΗΣΙΟΣ. Τό άγαλμα χρονολογείται γύρω στα 570-560 π.Χ.

Σίνδος

Στη βιομηχανική περιοχή της Σίνδου (περί τά 15 χλμ. δυτικά της Θεσσαλονίκης), άποκαλύφθηκε τό 1980 μία έκτεταμένη νεκρόπολη. Την ανασκαφή διενεργεί ή έφορος αρχαιοτήτων Αικ. Δεσπίνη. Έχουν άποκαλυφθεί πολλές ταφές ασύλητες· οι περισσότερες χρονολογούνται στα τέλη της αρχαϊκής περιόδου και μερικές ανήκουν στην αρχή της κλασικής έποχής (510-480 π.Χ.). Τά εύρήματα είναι κυρίως μεταλλικά αντικείμενα, κορινθιακή και άττική κεραμική, καθώς και έργα κοροπλαστικής.

Λόγγος, ή αρχαία πόλη της Έδεσσας

Η Αρχαιολογική Υπηρεσία αποκάλυψε στο Λόγγο λείψανα της αρχαίας Έδεσσας. Ένας μακρύς δρόμος πλαισιωνόταν από κιονοστοιχία μήκους περίπου 250 μέτρων. Σε μία από τις κολόνες υπάρχουν 16 ανάθηματικές επιγραφές απελευθέρων προς τιμή της Αιγυπτιακής θεότητας Μάατ.

Εξάλλου, η Έφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων ανέσκαψε ορισμένους παλαιοχριστιανικούς τάφους, ένας από τους οποίους είναι άψιδωτός και κοσμεύεται με τοιχογραφία που αναπαριστά ένα σταυρό και κατάφυτους λόφους.

Έννεα ύστερορωμαϊκά “ναυάγια” πλοίων στο Ρήνο

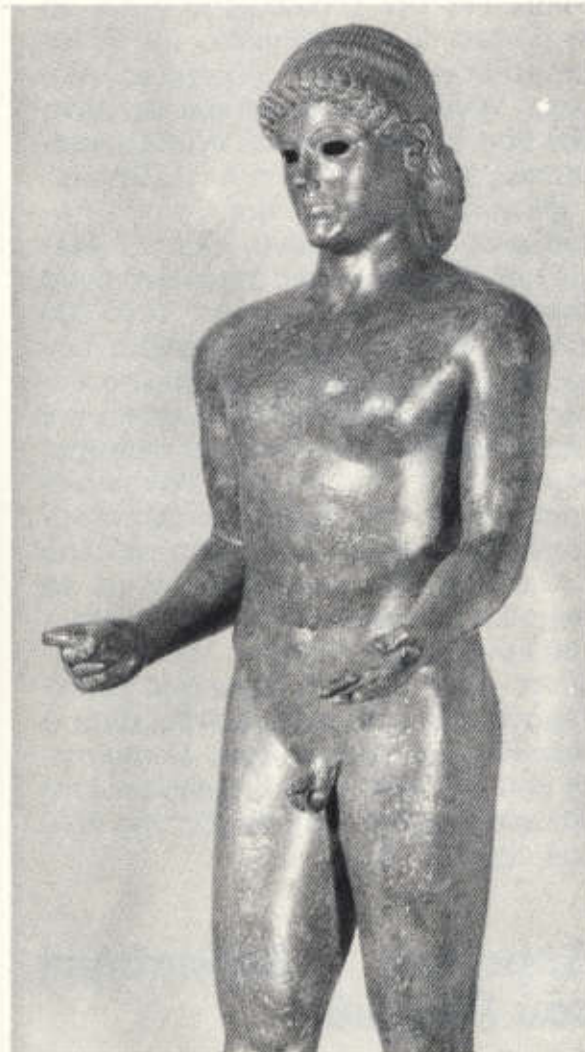
Έννεα πλοία αποκαλύφθηκαν στο Μάιντς της Δυτ. Γερμανίας στις όχθες του Ρήνου. Όλα είναι των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων. Μερικά σώζονται σε καλή κατάσταση, ενώ άλλα διασώζονται μόνο σε υπολείμματα. Τό μεγαλύτερο από αυτά τα πλοία έχει μήκος 18 μ. Οί συνθήκες εργασίας για την ανέκλυσή τους ήταν εξαιρετικά δύσκολες, όπως επίσης λεπτή και δύσκολη είναι η συντήρηση και αποκατάστασή τους. Μετά την ανέκλυση των πλοίων έγιναν διάφορες αναλύσεις και μελέτες.

Τά αποτελέσματα της «δενδροχρονολόγησης» — μέθοδος που βασίζεται στην παρατήρηση των ετήσιων δακτυλίων των κορμών των δέντρων — έδειξαν ότι, ένα τουλάχιστον από τά πλοία, ναυπηγήθηκε από φρεσκοκομμένο ξύλο δρυός στά 376 μ.Χ. Για τό έργο χορηγήθηκε από τό κράτος τό ποσό των 50.000 μάρκων.

Μιά βυθισμένη πολιτεία

Στά ανοιχτά του Αιγαίου, σε βάθος 28 περίπου μέτρα, βρέθηκε μία βυθισμένη πολιτεία που ίσως είναι ή Έλικη, πρωτεύουσα της Αχαϊκής Συμπολιτείας που καταποντίστηκε τό 373 π.Χ. από ένα σεισμό, όπως αναφέρουν οί αρχαίοι συγγραφείς. Η ανακάλυψη αυτή όφείλεται στο γνωστό δύτη κ. Άλεξ. Παπαδόπουλο.

Τό Λοῦβρο ανοίγει ξανά μία πτέρυγά του

Τά πολυτελή διαμερίσματα της Άννας της Αύστριας, διακοσμημένα με τοιχογραφίες του Άταλου ζωγράφου Τζιοβάννι Φραντσέσκο Ρομανέλλι (1655-1658) ανοίγουν πάλι για τό κοινό μετά από μακρόχρονη συντήρηση (είκ. 1). Σ' αυτή τήν ξεχωριστή πτέρυ-

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΩΝ

Β' ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΛΑΡΙΣΑ 17 - 18 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1980
ΒΟΛΟΣ 19 - 21 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1980

Τό 2ο Διεθνές Συνέδριο Θεσσαλικών Σπουδών (Λάρισα 17-18 Σεπτ. και Βόλος 19-21 Σεπτ. 1980)

Αυξάνουν τά τελευταία χρόνια τά διεθνή, πανελλήνια και τοπικά συνέδρια πού έχουν ως θέμα τήν ιστορία και τήν αρχαιολογία μεγάλων γεωγραφικών διαμερισμάτων τής χώρας μας. Αν και ή ποιότητα των συνεδρίων δέν είναι πάντοτε ή ίδια, ώστόσο συχνά παρουσιάζονται αξιόλογες ανακοινώσεις πού δείχνουν τίς σύγχρονες προόδους στην έρευνα του συγκεκριμένου χώρου. Έπειδή συνήθως τά πρακτικά των συνεδρίων αυτών άργουν πολύ νά έκδοθούν, στό σύντομο κείμενο πού άκολουθεί έπισκοπούνται μερικές σημαντικές ανακοινώσεις πού έγιναν πριν έναμιση χρόνο σ' ένα συνέδριο για τήν Θεσσαλία, τήν πλούσια σέ ιστορία και αρχαιολογία περιοχή τής χώρας μας πού τόν Νοέμβριο του 1981 συμπλήρωσε εκατό χρόνια ελεύθερου βίου (1881-1981).

Τό 2ο Διεθνές Συνέδριο Θεσσαλικών Σπουδών διοργανώθηκε από τήν 'Ιστορική και Λαογραφική Έταιρεία στη Λάρισα και τό Βόλο υπό τήν αιγίδα του 'Υπ. Πολιτισμού και 'Επιστημών, πού ήταν και ό κύριος οικονομικός χορηγός, και μέ τή συμπάρασταση των τοπικών συλλόγων. Τά θέματα και ή ανταλλαγή απόψεων σχετικά μέ τήν πρόοδο τής ιστορικής και αρχαιολογικής έρευνας στά ζητήματα του Θεσσαλικού χώρου, συνέβαλαν στην πάρα πέρα θεώρηση των προβλημάτων τής περιοχής.

Μιλώντας στην ολομέλεια του συνε-

δρίου ό 'Επιμελητής 'Αρχαιοτήτων Κ. Γαλλής παρουσίασε «Δύο νέα ψηφίσματα από τήν Λάρισα». Τό πρώτο άπ' αυτά είναι ένα τιμητικό ψήφισμα, από τό όποιο σώζονται 33 στίχοι, για δύο μέλη τής άκολουθίας του βασιλέως τής Περγάμου Εύμένους Β' πού τό Μάιο του 171 π.Χ. έλαβε μέρος, μαζί μέ τόν άδελφό του 'Ατταλο, στην μάχη του Καλλινίκου λόφου ως σύμμαχος των Ρωμαίων και των Λαρισαίων κατά του βασιλέως τής Μακεδονίας Περσέως. Είκοσι χρόνια περίπου άργότερα, και άφου ή μακεδονική δύναμη έχει συντριβεί στην Πύδνα, γύρω στό 150 π.Χ σιτοδεία πλήττει τήν Ρώμη. Οι Ρωμαίοι στέλνουν στό κοινό των Θεσσαλών τόν τότε άγορανόμο Κόιντο Καικίλιο Μέτελλο, νά ζητήσει τήν άποστολή, στην Ρώμη, σιταριού. Οι Θεσσαλοί «άποδέχονται» τό αίτημα και καθορίζουν στό ψήφισμα τό ποσό του σιταριού πού θά σταλεϊ στό σύνολο και άπό κάθε τετράδα, τά λιμάνια έξαγωγής (λιμήν ό επί του Δημητρίου, Φάλαρα, Δημητριάς), τόν χρόνο έξαγωγής, τίς λεπτομέρειες τής ναυλώσεως πλοίων και τίς άυστηρές ποινές για τίς πόλεις πού δέν θά συμμορφωθούν. Στην ουσία πρόκειται για «ύπαγόρευση» όρων — ό Bruno Helly παρατήρησε ότι σέ μερικές εκφράσεις όπου τό κείμενο σολοικίζει υποδηλώνεται ή ύπαρξη λατινικού κειμένου — πού ή Ρώμη, διά του Κόιντου, επιβάλλει στους Θεσσαλούς, μέχρι πρό είκοσι έτών συμμάχους τής στό πόλεμο κατά τής Μακεδονίας.

'Από τίς πολύ σημαντικές, αρχαιολογικές ανακοινώσεις ήταν του Bruno Helly πού μίλησε μέ θέμα «Συγγενείς και φίλοι των Θεσσαλών». Μελετώντας μία σειρά επιγραφών - τιμητικών ψηφισμάτων είτε ξένων πόλεων για Θεσσαλούς των Θεσσαλικών πόλεων ή του Κοινού, παρατήρησε ότι υπάρχουν όρισμένες στερεότυπες εκφράσεις πού διατυπώνουν βαθμούς «συγγενείας», «φιλίας», «οικειότητος», «φιλανθρωπίας», «ευνοίας» των Θεσσαλών έναντι των λοιπών έθνων και πόλεων. Πέρα από τήν βοήθεια πού μπορεί νά παράσχει στόν επιγραφικό μία τέτοια μελέτη, από ιστορική άποψη είναι πολύ ενδιαφέρουσα ή ιεράρχηση των άλλων κρατών: οι Μάγνητες άποκαλούνται συγγενείς, φίλοι και άστυγείτονες· σέ μία δεύτερη τάξη οι Πεπαρήθιοι, οι Βοιωτοί, οι Αιολείς και οι Δωριείς τής Κω είναι συγγενείς και φίλοι «έξ αρχής», ενώ οι Μυλασεις «άπ' [αιώνων]»· οι Τήσιοι, οι 'Αθηναίοι, οι Μάγνητες από Μαιάνδρου είναι συγγενείς και φίλοι άπλώς. 'Ο J.-C. Decourt παρουσίασε τήν ανακοίνωσή του «Exploration de la vallée de l'Enipeus: premiers résultats». Στην έρευνα αυτή καταγράφηκαν, φωτογραφήθηκαν

και χαρτογραφήθηκαν πάνω άπό έξήντα θέσεις. Πολυάριθμες είναι οι κατοικημένες θέσεις τής νεολιθικής περιόδου. Στίς χαμηλές έκτάσεις τής κοιλάδας μπορούν νά διακριθούν τρεις ομάδες από μαγούλες. Τούς νεολιθικούς διαδέχονται οι μυκηναϊκοί οικισμοί, λιγότεροι σέ αριθμό και φτωχότεροι.

Στή λεγόμενη «'Αρνη», από τήν όποία κατά τήν παράδοση έφυγαν οι Βοιωτοί, πολύ λίγο πιθανή είναι ή μυκηναϊκή περίοδος. 'Εδώ (Πύργος Μαρτάγγα) θά ήτο τό Κιέριον. «Πόλεις» αντίθετα είναι οι οικισμοί στα «Παλιά 'Αμπέλια» και στην «Μεταμόρφωση Σωτήρος». Διερευνήθηκαν άκόμη οι οικισμοί τής έλληνορωμαϊκής περιόδου, μέ τήν ίδια πάντοτε μέθοδο (έπίσκεψη, στατιστική, χωρία αρχαίων συγγραφέων) και μέ σκοπό, τήν έρευνα τής κατανομής «πόλεων» και «κωμών», τήν δομή τους, τήν ταύτισή τους, τήν έκταση τής επικρατείας τους και τούς τύπους των όχυρώσεων. 'Η έρευνα στό πεδίο έδειξε ότι υπάρχουν πόλεις, μεμονωμένα όχυρά και θέσεις άπλές. Οι θέσεις είναι διεσπαρμένες σέ μία άπόσταση μέχρι 5 χλμ. γύρω από τίς πόλεις. Οι πόλεις απέχουν μεταξύ τους περί τά 10 χλμ. Συνεπώς τά σύνορα υποθέτουμε ότι βρίσκονταν σέ μία άπόσταση πέντε περίπου χιλιομέτρων άπό κάθε πόλη. Στα βυζαντινά χρόνια ό αριθμός των οικισμών είναι μικρότερος, ώστόσο κατοικούνται άκόμη οι κορυφές των λόφων και παρατηρείται μία άνακατοίκηση στη θέση των «μαγούλων». 'Ο Φώτιος Πέτσας παρουσίασε «Στοιχεία από τίς σχέσεις Μακεδονίας και Θεσσαλίας». Οι δύο όμορες περιοχές, μέ κοινό σημείο αναφοράς μαζί μέ τήν 'Ηπειρο τήν ραχοκοκαλιά τής Πίνδου, όμοιες στην πλατειά πεδινή και όρεινή διαμόρφωσή τους κατοικήθηκαν από συγγενή φύλα πού ανέπτυξαν κοινούς πολιτισμούς και είχαν κοινή ιστορική μοίρα. 'Ο Janos Makay από τήν Ούγγαρία διέγραψε στην όμιλία του «Chronological links between the Neolithic Cultures of Thessaly and the Northern Balkans and the Carpathian Basin». 'Εξετάζοντας τό ύλικό βρήκε όμοιότητες στην κεραμική, στα ειδώλια και στις σφραγίδες, ενώ συγχρόνως συσχέτισε τό Πρωτο-Σέσκλο μέ τόν πολιτισμό Körös - Starcevo. 'Η όμιλία αυτή έδειξε πόσο μακριά ταξίδευαν οι «ιδέες» των νεολιθικών ανθρώπων και πόσα άκόμη έχομε νά μάθουμε για τίς σχέσεις τής Θεσσαλίας μέ τούς δουναβείους πολιτισμούς στα νεολιθικά χρόνια. 'Ο 'Επιμελητής 'Αρχαιοτήτων 'Αθ. Τζιαφάλιας παρουσίασε τίς «'Ανασκαφικές έρευνες στό αρχαϊκό νεκροταφείο 'Αγίου Γεωργίου Λαρίσης», όπου δόθηκε ή εύκαιρία νά παρατη-

ρηθούν ενδιαφέροντα έθιμα ταφής, ανάμεσα τους ή μοναδική καύσις — μαζί με τούς νεκρούς — δύο τετρατρόχων άμαξών (άπηνών) με τίς όποιες θά έγινε ή έκφορά. Η Έπιμελήτρια Αρχαιοτήτων Άργ. Ίντζεσίλογλου μίλησε με θέμα «Απόλλων Τεμπείτης». Υπάρχουν τρεις άναθηματικές στήλες πού άφιερώνονται, από γυναίκες, στον Απόλλωνα και πού φέρουν τήν λέξη ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ. Η μία από τά Τέμπη είναι άφιερωμένη στον Απόλλωνα Πύθιο και οι δύο από τήν Λάρισα στον Απόλλωνα Τεμπείτη. Η Άργ. Ίντζεσίλογλου υπέθεσε ότι πρόκειται για εύχαριστήρια άφιερώματα άπελευθέρων γυναικών στον Απόλλωνα Πύθιο των Τεμπών, άλλως Απόλλωνα Τεμπείτη, πού μετά «θητεία» στον Άδμητο έξαγνίσθηκε στά Τέμπη και πέρασε από τήν θητεία τής δουλειάς στην έλευθερία. Στην συζήτηση ό Β. Helly ύποστήριξε ότι τά όνόματα των γυναικών θυμίζουν άριστοκρατικές οικογένειες τής Θεσσαλίας και όχι άπελευθέρους, και ότι ή άπελευθέρωση στην Θεσσαλία έγίνετο σύμφωνα με τόν Θεσσαλικό νόμο και όχι μέσω εικονικής άφιερώσεως σ' ένα θεό. Ο Έφορος Αρχαιοτήτων Γεώργιος Χουρμουζιάδης ανέπτυξε τό θέμα «Τό άτομο στην προϊστορική κοινωνία (προβλήματα προϊστορικής δημογραφίας). Έν συντομία προτάθηκε ή χρήση ενός μοντέλου (έντοπισμός άτομογενών στοιχείων, μικροστίλ πού θά μάς όδηγήσουν στα άτομα, στον καταμερισμό τής εργασίας, στην κινητικότητα του πληθυσμού ή τίς έμπορευματικές δραστηριότητες), όπως έγινε ήδη από τούς J. Beazley, G. Richter και J. Hill, άκολουθώντας τήν μεθοδολογία τής ποσοτικής και ποιοτικής άνάλυσης του μικροστοιχείου, σ' ένα έπιλεγμένο ύλικό (π.χ τήν γραπτή κεραμική). Ηδη στό Διμήνι άπομονώθηκε μία σειρά άτομογενών στοιχείων και με βάση τήν στατιστική έγινε ή κατανομή των άτόμων στον χώρο του οικισμού. Στην συζήτηση πού έπακολούθησε έκφράσθηκαν και άντιρρήσεις για τήν έφαρμογή τής μεθόδου αυτής, ιδίως π.χ όταν δέν διαθέτομε όλόκληρα άγγεία σε σειρές πού θά μάς έδιναν μία άξιόπιστη εικόνα του στίλ (Κ. Γαλλής), αλλά δέν άμφισθητήθηκε ή θεωρητική όρθότητά της (Γ. Καθβαδίας, Μουρτζόπουλος). Ο Η. R. Reinders συνώψισε τίς έρευνες τής Όλλανδικής Σχολής από τό 1976-1980 με τήν άνακοίνωσή του «The Topography of Halos». Σε σχέση με τά σχέδια του Stählin ή νέα τοπογράφηση έδειξε ότι (α) «παλαιά Άλλως» είναι βυζαντινό φρούριο, αλλά και άκρόπολη τής «νέας Άλλως», (β) «παλαιά Άλλως» δέν ύπάρχει στην περιοχή πού έξετάσθηκε, (γ) δύο μα-

κρά τείχη, πού επάνω στό λόφο περικλείουν μία μικρή άκρόπολη, κατεβαίνουν ως τίς γωνίες τής κάτω πόλεως. Δηλ. έχομε μόνο μία έλληνιστική πόλη και ένα βυζαντινό φρούριο. Οι πύργοι στα όρατά άκόμη τείχη τής κάτω πόλεως είναι τοποθετημένοι ανά 40 μ. Όλόκληρος ό χώρος έντός των τειχών έχει κανονικό ρυμοτομικό σχέδιο με 13 όδους Α-Δ και 3 όδους Β-Ν. Τά σπίτια στα οικοδομικά τετράγωνα πού σχηματίζονται έχουν διαστάσεις 15,5 X 15,5 μ. περίπου. Η έλληνιστική αυτή πόλη, ισχυρά όχυρωμένη, φαίνεται ότι κτίσθηκε ως σύνολο σε βραχύ χρονικό διάστημα. Πού ήταν όμως ή παλιότερη Άλλως; Τελιώνοντας ό όμιλητής πρότεινε ως πιθανή θέση της τήν Μαγούλα Πλατανιώτη.

Ο Simon C. Bakhuizen μάς μετέφερε σε μία άλλη έλληνιστική πόλη του Παγασιτικού μιλώντας για «Τά λατομεία τής Γορίτσας Βόλου». Η πόλη αυτή φαίνεται ότι κτίσθηκε τό δεύτερο ήμισυ του 4ου αι. π.Χ. Περίπου 30 λατομεία έντοπίσθηκαν κατά μήκος του τείχους και στον αύχένα πού ένώνει τήν Γορίτσα με τό Πήλιο. Υπάρχουν μικρά και μεγάλα λατομεία, καθώς και θέσεις πού γρήγορα έγκαταλείφθηκαν. Βρέθηκαν δρόμοι πού διευκόλυναν τήν μεταφορά των λίθων. Διαπιστώθηκαν δύο τεχνικές έξαγωγής. Για πρώτη φορά στην Γορίτσα έχομε λεπτομέρειες για τά άρχαία έλληνικά λατομεία πού ως τώρα γενικά μόνο τά γνωρίζαμε.

Πολύ ένδιαφέρουσες ήταν και οι άνακοινώσεις των Γερμανών αρχαιολόγων Hans-Joachim Weibhaar (Ausgrabungen auf der Pevkakia: Die Rachmanizeit) και Christ. Podzuweit (Trojanische Beziehungen zur Frühbronzezeitlichen Thessalien), μαθητών και συνεργατών του άειμνήστου καθηγητού V. Milošić στην άνασκαφή τής Δημητριάδος. Από τή μελέτη του κεραμικού ύλικού προκύπτει ότι στα Πευκάκια έχομε έμφανή τή μετάβαση από τή Χαλκολιθική στην Πρωτοχαλκή περίοδο (Weibhaar).

Ο Podzuweit διαπιστώνοντας ότι στα Πευκάκια, από όλους τούς σύγχρονους οικισμούς στην Ελλάδα, έχομε τήν καλύτερα στρωματογραφημένη θέση, καθώς και δωμάτια διαδοχικά με καλοδιατηρημένο πάτωμα, με βάση δέ εισηγμένα τρωαδικά άγγεία προχώρησε στον συσχετισμό των περιόδων Θεσσαλίας και Τροίας.

Η Έλπ. Μητροπούλου μίλησε για τά «Άνάγλυφα του Δία Ρωμαϊκής έποχής στην Θεσσαλία». Η Άλ. Μουστάκα ανέπτυξε τό θέμα «Θεσσαλικά νομίσματα. Συμβολή στην μελέτη τής Θρησκείας και των Μύθων». Πολλά συμπεράσματα μπορούν να έξαχθούν από τήν μελέτη των νομισμάτων σχετικά με τούς θεσσαλικούς

μύθους. Η χρονολόγηση των χαλκών, πού είναι ως τά σήμερα άβέβαιη, θά βοηθήσει και στην έξέταση των μύθων. Η όμιλήτρια παρουσίασε μία σειρά νομισμάτων (μετά τά Μηδικά, όποτε αρχίζει ή θεσσαλική νομισματοκοπία. Σε μία σειρά νομισμάτων τής Λάρισας (άπό τό 450-350 π.Χ. περίπου) παρατηρείται ως σύμβολο τό σανδάλι, πού θυμίζει τόν μύθο του Ίάσονος. Φαίνεται ότι ή Λάρισα ως πρωτεύουσα πού είχε τήν ταγεία δανείσθηκε τόν μύθο από τούς Μάγνητες. Μόνο στα ρωμαϊκά χρόνια θά κοπούν νομίσματα με τήν Άργώ και Κένταυρο. Τό σύμβολο του διπλού πελέκεως, πού παρουσιάζεται στα ίδια νομίσματα, συμβολίζει τήν ταγεία, και είναι χαρακτηριστικό ότι, όταν για μικρό χρονικό διάστημα στις άρχές του 4ου αι. π.Χ. ή ταγεία μεταφέρεται στις Φερές, ό διπλούς πέλεκυς έμφανίζεται και στα φεραικά νομίσματα.

Ο Έπιμελητής Αρχαιοτήτων Χαρ. Ίντζεσίλογλου έξέτασε μία «Ειδική κατηγορία θεσσαλικών άναθηματικών στηλών» Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ή ύπαρξη ενός τόρμου στην μπροστινή έπιφάνεια και άλλων δύο στο ίδιο ύψος στις πλάγιες πλευρές. Σε τί χρησίμευε ό τόρμος; Παρατηρήσεις στις στήλες δείχνουν ότι εκεί στερεώνονταν γόμφος από μάρμαρο ή άλλη ύλη (σ' ένα παράδειγμα σώζεται ή μολυβδοχόησης). Ηδη ό Βr. Helly υπέθεσε ότι από τούς γόμφους κρεμούσαν στεφάνια. Τή λειτουργία αυτή των γόμφων εικονογραφεί τό άνάγλυφο του Διονύσου στο Μουσείο του Βόλου. Εκεί ένας λατρευτής θέτει μία γιρλάντα σε μία στήλη πού βρίσκεται σε ψηλό βάθρο κατά τήν διάρκεια μιας γιορτής. Οι στήλες αυτές εύρίσκοται πάντοτε στα ιερά και έσχετίζοντο άμεσα με τήν λατρεία. Σε μία έπιγραφή πού ό Πολύχαρμος άνέθηκε στον «Βασιλέα Θεών», σ' ένα βωμό του «Ζηνός Όλυμπίου», όνομάζεται «άγαλμα». Φαίνεται ότι σε μερικές από τίς στήλες ό τόρμος άνοίγεται εκ των ύστερων. Πάντως τώρα άποδεικνύεται ότι κάθε στήλη με τέτοιο τόρμο είναι άναθηματική. Οι άπελευθερωτικές έπιγραφές πού πολλές φορές γράφθηκαν επάνω είναι μεταγενέστερες, και τόν κίνδυνο αυτό τόν διέτρεχαν οι στήλες στα ιερά, ώστε στην Υπάτη ό άναθέτης βρίσκεται στην άνάγκη να παραθέσει τό άνάθημα «Ρώμη... φυλάττεσθαι άμετάθετα και άνεπίγραφα». Η διάκρισις τής κατηγορίας αυτής των στηλών ως μόνον άναθηματικών έχει σημασία και για τόν έντοπισμό των άρχαίων ιερών, όσες φορές άνευρίσκονται κατά χώραν. Ο Καθηγητής τής Ρωμαϊκής Ίστορίας Θεοδ. Σαδικάκης μίλησε με θέμα «Η διοικητική έξάρτη-

σις της Θεσσαλίας κατά τους χρόνους της Ρωμαιοκρατίας». Κάθ' ὅλη τή Ρωμαιοκρατία ἡ Θεσσαλία διεξεδικεῖτο μεταξύ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀχαΐας καί Μακεδονίας. Τό 148 π.Χ., ὅταν ἡ Μακεδονία γίνεται ρωμαϊκή ἐπαρχία, ἡ Θεσσαλία προσαρτήθηκε στήν συγκλητική ἐπαρχία τῆς Ἀχαΐας. Ὑπήχθη ὁμως καί πάλι στήν Μακεδονία: τρεῖς περίοδοι ἔχουν προταθεῖ γιά τό γεγονός αὐτό. (α) Ἐπί Νέρωνος, λόγω τῆς ἀνακήρυξης τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἀχαΐας κατά τά Ἴσθμια τοῦ 67 μ.Χ. Ἀλλά οἱ Θεσσαλοὶ δέν ἦταν δυνατόν νά ἐξαιρεθοῦν τῆς ἐλευθερίας τότε. (β) Ἐπί Τραϊανοῦ, ὅποτε ἐγίνε νέα ἀναδιοργάνωσις. Ἡ ροινία Epirus ἰδρύεται μεταξύ 103-104 μ.Χ. Τότε θά προσαρτηθεῖ καί ἡ Θεσσαλία στή Μακεδονία, ὅπως προκύπτει καί ἀπό ἐπιγραφή τῆς Ὀλοσσῶνος (ὁ λόγος τῆς προσαρτήσεως αὐτῆς πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στήν ἀνάγκη ἐνισχύσεως τῆς Μακεδονίας λόγω τῶν δακικῶν πολέμων). Ἡ ἀποψη αὐτή εἶναι ἡ πιθανότερη. (γ) Ἐπί Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς, γιατί σέ ἐπιγραφή τῆς Νουμιδίας, ὅπου ἀναγράφεται ὁ *cursus honorum* τοῦ *Ractumepius Clemens* ἀναφέρεται *item Thessalia*. Κατά τόν Ροῦερσον ὁμως λόγω τοῦ *item* ἡ Θεσσαλία ἀνῆκε ἤδη στήν Μακεδονία. Τοῦτο συνάγεται ἐξ ἄλλου καί ἀπό τήν «Γεωγραφική Ὑφήγησιν» τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου. Ἐπί Ἀλεξάνδρου Σεβήρου ἡ Θεσσαλία γίνεται αὐτοτελὴς ἐπαρχία ὑπὸ αὐτοκρατορικό ἐπίτροπο (*procurator*) ὅπως ὁ ἀναφερόμενος σ' ἐπιγραφή τῆς Κορίνθου ἀπελεύθερος Θεοπρέπης (226 μ.Χ.). Στήν ἀναδιοργάνωση τοῦ Διοκλητιανοῦ ἡ Θεσσαλία ὑπάγεται στήν Διοίκηση τῶν Μοισιῶν ὑπὸ τήν ἐξουσία ἐνός *praeses*, μαζί μέ τήν Μαγνησία καί τὰ νησιά Σκόπελο, Πεπάρηθο (ἴσως καί Σκύρο). Ὁ Ἰ. Ἰωάννου μίλησε γιά τίς «Σπηλαιολογικές ἐρευνες στή Θεσσαλία»: Τά σπήλαια χωρίζονται σέ 26 κατηγορίες, σέ ὅσες καί τὰ καρστικά φαινόμενα. Πολλά ἀπό αὐτά πού βρίσκονται στό Πήλιο ἀποδίδονται στόν Κένταυρο Χείρωνα. Ἀνασκαφές ὁμως ἔχουν γίνει μόνο σέ λίγα. Μετά τήν ὁμιλία τοῦ κ. Ἰωάννου τό λόγο πῆρε ὁ Γ. Χουρμουζιάδης, ὁ ὁποῖος πληροφόρησε ὑπεύθυνα τούς συνέδρους ὅτι στά τρία σπήλαια πού ἀνασκάφτηκαν, μεταξύ Μελισσάτικων καί Γλαφυρῶν, δέν βρέθηκαν ἀρχαιολογικά εὐρήματα παρά μόνο ἓνα μεσοελλαδικό ἀγγεῖο. Ὅσον ἀφορᾷ στά «βραχογραφήματα, λαξεύματα καί ζωγραφικές» ἀνέφερε ὅτι ἐξετάσθηκαν ἀπό τόν εἰδικότερο ἴσως σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο Henri Leroi - Gourhan, ὁ ὁποῖος διετύπωσε τήν τεκμηριωμένη ἐπιστημονική ἀμφιβολία γιά τήν ἀρχαιότητά τους. Δεδομένου ὅτι μερικά ἀπό τὰ εὐρήματα ἔχουν εἰσελ-

θει στήν διεθνή βιβλιογραφία θά ἦταν ἴσως χρήσιμο νά μὴ ἀργήσει περισσότερο ἡ δημοσίευση τῶν ἀποψέων τῶν Γάλλων καί Γερμανῶν εἰδικῶν πού τὰ ἐξέτασαν. Τό 2ο Διεθνές Συνέδριο Θεσσαλικῶν Σπουδῶν ἐκλείσει μ' ἓνα σύντομο ἀπολογισμό τῶν ἐργασιῶν πού ἔκανε ὁ καθηγητής Ἰωάννης Χασιώτης.

Πάντος Α. Πάντος
Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων

Δεύτερο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καί Τέχνης

Ἡ Χριστιανική Ἀρχαιολογική Ἐταιρεία (ΧΑΕ) ὁργάνωσε φέτος τό δεύτερο ἐτήσιο συμπόσιο Χριστιανικῆς τέχνης καί ἀρχαιολογίας, ἀπό τίς 9 ὡς τίς 11 Ἀπριλίου, μέ σκοπό τήν ἀλληλοενημέρωση τῶν ἐπιστημόνων πού ἀσχολοῦνται μέ τὰ θέματα αὐτά. Ἐγιναν περίπου πενήντα ἀνακοινώσεις πού, κάλυψαν τούς τομείς ἀρχιτεκτονικῆς, ζωγραφικῆς (μνημειακή, εἰκόνων, χειρογράφων), μικροτεχνίας-γλυπτικῆς καί μεθοδολογίας. Μερικές ἀνακοινώσεις ἀφοροῦσαν ἐνόητα στό χώρο ὅπως οἱ ἑπτὰ γιά τὰ μνημεῖα τῆς Θεσ/νίκης καί τὰ νέα στοιχεία πού προέκυψαν ἀπό τίς πρόσφατες μετασεισμικές ἀναστηλωτικές ἐργασίες καί αὐτές πού ἀφοροῦσαν τό Ἅγιον Ὄρος. Εἶχε προβλεφθεῖ καί μιά ἐνότητα στό χρόνο, μέ θέμα «Κύρια καλλιτεχνικά ρεύματα στή ζωγραφική τοῦ 13ου αἰῶνος στήν Ἑλλάδα», ἡ ὁποία ὁμως, γιά τεχνικούς λόγους, δέν πραγματοποιήθηκε. Ὅσο γιά τή δυνατότητα μιᾶς μεθοδολογικῆς ἐνότητας, οἱ δύο ἀνακοινώσεις πού ἔγιναν, μία σέ τεχνολογία καί μία σέ θεωρητική μεθοδολογία δείχνουν πῶς ἐντονα τήν ἀνάγκη τῆς σύγχρονης ἀρχαιολογίας νά κατευθυνθεῖ πρὸς τόν θεωρητικό προβληματισμό, γεγονός πού ἐπιβάλλει τή συνεργασία τῆς μέ τίς ἄλλες διακλαδικές ἐρευνες, τόσο θετικές ὡς καί θεωρητικές.

Στό κλείσιμο τοῦ συμποσίου ἐγίνε ψήφισμα πού ἀφοροῦσε τή σημερινή κατάσταση διατήρησης τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Μετά τήν ἀπόφαση τῆς προηγούμενης Βουλῆς νά δημιουργήσει νέο φορέα μέ τήν ἐπωνυμία «Κέντρο Διαφυλάξεως τῆς Ἀγιορείτικῆς Κληρονομίας» (ΚΔΑΚ) τό μεγάλο καί σημαντικότερο αὐτό μνημειακό σύνολο ἀφαιρεῖται ἀπό τήν δικαιοδοσία τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν, τοῦ μόνου ἀρμόδιου φορέα γιά τὰ πολιτιστικά θέματα, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα ἐπι-

κίνδυνο προηγούμενο. Σ' αὐτή τήν ἀπόφαση ἔχουν ἀντιτεθεῖ ὅλοι οἱ σύλλογοι, οἱ σχετικοί μέ τό παραπάνω θέμα (Σύλλογος Ἀρχαιολόγων, Τεχνικό Ἐπιμελητήριο, Σύλλογος Ἀρχιτεκτόνων Θεσ/νίκης, Σύλλογος Ἀρχιτεκτόνων ΥΠΠΕ). Στήν ἀντίθεση αὐτή προστίθεται καί τό ψήφισμα τοῦ Συμποσίου τῆς Χ.Α.Σ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1884

— ΨΗΦΙΣΜΑ —

τῶν συνέδρων τοῦ Δευτέρου Συμποσίου Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Τέχνης καί Ἀρχαιολογίας πού ὁργανώθηκε στήν Ἀθήνα ἀπό τήν 9 ὡς τήν 11 Ἀπριλίου 1982

Οἱ σύνεδροι τοῦ Β' Συμποσίου Βυζαντινῆς Τέχνης καί Ἀρχαιολογίας, ἀφοῦ πληροφορήθηκαν γιά τή σημερινή κατάσταση στό Ἅγιον Ὄρος ὡς πρὸς τή διατήρηση τοῦ ἐκεῖ μνημειακοῦ πλοῦτου, ἐκφράζουν τίς ἀνησυχίες τους καί τήν εὐχή:

α) Τό Κέντρο Διασώσεως Ἀγιορείτικῆς Κληρονομίας (ΚΔΑΚ), μέ τήν μορφή πού ἔχει ἰδρυθεῖ, νά περιέλθει στίς ἀρμοδιότητες τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν, τοῦ μόνου ἀρμόδιου φορέα νά ἀναλάβει τήν εὐθύνη προστασίας τῆς Ἀγιορείτικῆς κληρονομίας.

β) Ἡ Ἐφορεία Ἁγίου Ὄρους νά ἐπανδρωθεῖ μέ τό ἀπαιτούμενο ἐπιστημονικό καί τεχνικό προσωπικό ὥστε νά μπορέσει νά ἀνταποκριθεῖ ἀποτελεσματικά στόν προγραμματισμό, τήν μελέτη, τήν ἐπίβλεψη, καθώς καί τήν εὐθύνη τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐξειδικευμένων ἐργασιῶν στά μνημεῖα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, πού ἀπαιτοῦν εἰδική ἐμπειρία.

γ) Εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ λειτουργία τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Νόμου γιά τήν ἀποτελεσματική προστασία τοῦ συνόλου τοῦ μνημειακοῦ καί τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τέλος

δ) Νά συνεργασθεῖ τό Κέντρον Διασώσεως Ἀγιορείτικῆς Κληρονομίας μέ ὅλους τούς ἰδιωτικούς ἢ ἄλλους φορεῖς οἱ ὁποῖοι γιά λόγους ἐξειδίκευσης ἢ προηγούμενης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας εἶναι σέ θέση νά συμβάλουν θετικά στό ἔργο του.

Ἀθήνα, 11 Ἀπριλίου 1982

Ἀντρέας Ἰωαννίδης

Διεθνές συνέδριο γιά τόν Παρθενώνα

Βασιλεία 4-8 Ἀπριλίου 1982

Στή Βασιλεία τῆς Ἑλβετίας ἐγίνε ἓνα διεθνές συνέδριο, στό ὁποῖο συμμετείχαν περί τούς 200 ἀρχαιολόγους ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Ἀφοῦ ἀναπτύχθηκε ἡ πολιτική καί πολιτιστική σημασία τοῦ Παρθενώνα ἐξετάστηκαν προβλήματα γλυπτικῆς, ἀρχιτεκτονικῆς καί συντήρησης τοῦ μνημείου.

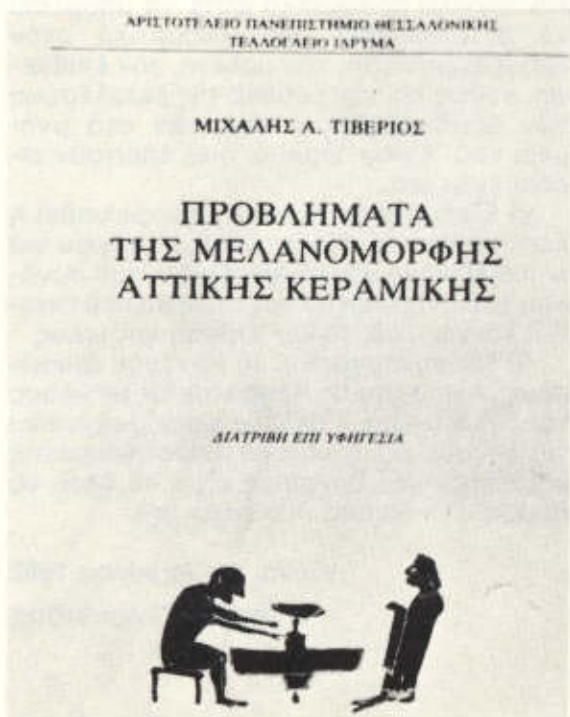

Basel und der Parthenon

Basel und der Parthenon

BIBΛΙΑ

Προβλήματα της μελανόμορφης αττικής κεραμικής
Μιχάλης Α. Τιβέριος
Τελλόγλειο Ίδρυμα - Άριστοτέλειο Παν/μιο Θεσ/νίκης, Θεσ/νίκη 1981

Έξαιρετικά ενδιαφέρουσα, άριστα τεκμηριωμένη και γραμμένη σε άπλη γλώσσα, η μελέτη αυτή ενδιαφέρει τους ειδικούς για τη σωστή της μέθοδο και τα σημαντικά της συμπεράσματα καθώς και τους μη ειδικούς που μαθαίνουν τόσο για την τεχνική όσο και για την τυπολογία των αττι-

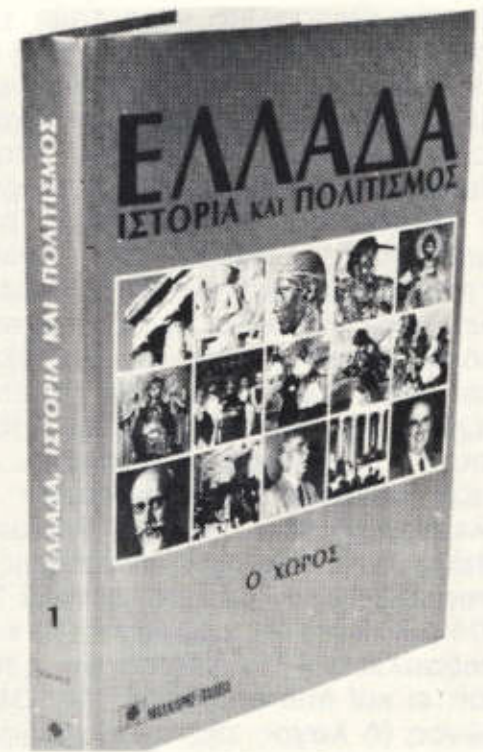
κών κεραμικών. «οι γνώσεις μας για την αττική, και γενικότερα την ελληνική κεραμική, έχουν αυξηθεί σημαντικά, με άποκορύφωμα την κατάκτηση να μπορούμε να αποδίδουμε τά διάφορα, άνυπόγραφα ως επί τό πλειστον, άγγεϊα σε συγκεκριμένους άγγειογράφους... Σήμερα είμαστε σε θέση να ξέρουμε από πού προέρχονται οι περισσότερες ομάδες άγγείων, άν και για όρισμένες από αυτές τό πρόβλημα έξακολουθεί να ύπάρχει...

Παράλληλα έγιναν συστηματικές έρευνες για τό έμπόριο τών άγγείων, ένώ πρόσφατα λύθηκαν τά περισσότερα από τά τεχνικά προβλήματα της κατασκευής τους. Άλλά ή έρευνα της αττικής άγγειογραφίας δέν σταματά εδώ». Η μελέτη αυτή αναφέρεται στα προβλήματα της αττικής μελανόμορφης κεραμικής. «Στό πρώτο μέρος (Α'), μέ άφετηρία τόν κρατήρα του Πολυγύρου σχολιάζονται διεξοδικά τά ζητήματα της διακόσμησης του άγγείου. Τό έργο του άγγειογράφου έξετάζεται σε σχέση μέ τό έργο όρισμένων άλλων σύγχρονων άγγειογράφων και προσδιορίζονται τά χαρακτηριστικά του εργαστηρίου στο όποιο άνήκουν. Η έρευνα επεκτείνεται και στη σχέση του αττικού αυτού εργαστηρίου μέ όρισμένα έρετριακά άγγεϊα...

Στό δεύτερο μέρος (Β') παρουσιάζονται γενικότερα προβλήματα του αττικού Κεραμικού του 6ου αϊ. για τά όποια άφορμή μόνον ύπήρξε ό κρατήρας του Πολυγύρου.

Η δεύτερη ένότητα αναφέρεται στα παραδείγματα, στα ύποδείγματα δηλαδή πού χρησιμοποιούσαν οι άγγειογράφοι στα κεραμικά έργαστήρια. Τό συμπέρασμα ότι οι Άττικοί άγγειογράφοι χρησιμοποιούσαν σε εύρεία κλίμακα παραδείγματα ύποστηρίζεται από μία σειρά μνημείων πού συγκεντρώνονται και αναλύονται διεξοδικά. Όρισμένες παρατηρήσεις και διαπιστώσεις αυτής της έρευνας βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση όχι μόνον του τρόπου έργασίας τών κεραμικών έργαστηρίων αλλά και του ίδιου του έργου τών άγγειογράφων.

Τό τρίτο κεφάλαιο του δευτέρου μέρους (Β') αναφέρεται στο έμπόριο τών αττικών άγγείων. Παράλληλα γίνονται αναφορές στο συναγωνισμό τών αττικών μέ τά κορινθιακά άγγεϊα και τόνίζεται ή σημασία του έμπορίου τών άγγείων για την οικονομία της Άθήνας».

Έλλάδα ιστορία και πολιτισμός

Έκδόσεις Μάλιαρης παιδεία, Θεσ/νίκη 1982

Στή Θεσσαλονίκη, στις 10 Μαρτίου 1982, έγινε ή παρουσίαση του νέου έννεάτομου ιστορικού έργου «ΕΛΛΑΔΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ», του έκδοτικού όργανισμου ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ-ΠΑΙΔΕΙΑ, στους άντιπροσώπους του Τύπου και τών μέσων μαζικής έννημέρωσης.

Τό έργο, άποτέλεσμα συλλογικής συγγραφικής προσπάθειας 100 καθηγητών πανεπιστημίου και άλλων ειδικών έπιστημόνων, παρουσιάζει την έλληνική ιστορία και τόν πνευματικό και ύλικό πολιτισμό μας καλύπτοντας χρονικά την περίοδο από την αρχαιότητα ως τίς μέρες μας (τέλος του 1981).

Άποτελείται από 3.200 σελίδες μέ πλούσια έγχρωμη εικονογράφηση και αναφέρεται σε όλους τούς τομείς της κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής πού διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν την ιστορία του τόπου μας.

Τό έργο παρουσίασαν ή καθηγήτρια της λαογραφίας του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης κ. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος και ό καθηγητής της ιστορίας της Σχολής Άνωτάτων Σπουδών του Πανεπιστημίου του Παρισιού και του Πανεπιστημίου Κρήτης κ. Νίκος Σβορώνος.

Άνάμεσα στα άλλα, έπισημάνθηκαν ή πρωτοτυπία του έργου, ή σύγχρονη αντίληψη πού επικράτησε στην έπιλογή, τη διάταξη και τη συγγραφή τών κειμένων, ή έμφαση πού δίνεται στη νεότερη ιστορία και στην έρευνα τών σύγχρονων προβλημάτων του τόπου μας και γενικά ή πληρότητα της έκδοτικής αυτής προσφοράς.

Στήν παρουσίαση παραβρέθηκαν και πολλοί από τούς έπιστημονικούς συνεργάτες του έργου, οι όποιοι έδωσαν διευκρινιστικές απαντήσεις στή συζήτηση πού ακολούθησε.

Άλεξανδρινοί νόμοι. Πολιτική αυτονομία και νομική αυτοτέλεια τής Πτολεμαϊκής Άλεξάνδρειας.

Ι.Π. Βελισσαροπούλου

Νομικές Έκδόσεις: Άντ. Ν. Σάκουλα, 1981, 186σ.

Οί «άλεξανδρινοί νόμοι» άποτελοϋν τή λιγότερο γνωστή και πιό βραχύβια από τίς τέσσερις πτυχές - βασιλικό δίκαιο, δίκαιο τών Έλλήνων κατοίκων τής Αίγυπτιακής «χώρας» και νόμοι τών έλληνικών πόλεων τής Αίγυπτου - πού συνθέτουν τό δίκαιο πού ίσχυσε στήν Αίγυπτο τών Πτολεμαίων. Άν σήμερα γνωρίζουμε τή διάρθρωση και τό περιεχόμενο του δικαίου αυτού, τό χρωστάμε στους παπύρους πού, από τά τέλη του προηγούμενου αιώνα, δέν έπαψαν νά φέρνουν στο φώς πληροφορίες για τούς νόμους και τά έθιμα πού έφάρμοζαν οι Έλληνες τής Αίγυπτου, από τήν κατάκτηση τής χώρας από τούς Μακεδόνες (332 π.Χ.) μέχρι τήν ύποταγή τής στους Άραβες (641 μ.Χ.). Η Άλεξάνδρεια, ή «πόλις κατ' έξοχήν», και οι πάπυροι της άσκησαν πάντοτε μιάν άναμφισβήτητη έλεξή στους έρευνητές τής αρχαιότητας. Όμως, τονίζει ή Ι.Π.Β., συγκριτικά μέ τίς πληροφορίες πού έχουν διασωθεί για τίς άλλες πτυχές του πτολεμαϊκού δικαίου, οι γνώσεις μας για τούς νόμους τής Άλεξάνδρειας μπορεί νά φανούν πενιχρές και οι πάπυροι όλιγάριθμοι και όχι άρκετά σαφείς. Άντί όμως νά άποδιώχνουν, ή σπανιότητα και ή έλλειψη εύγλωττίας τών άλεξανδρινών πηγών κεντρίζουν τό ενδιαφέρον του ιστορικού νά άνακαλύψει, μέσα από τά κείμενα αυτά, τό δίκαιο μιās δημοκρατικής πόλης ή όποία ταυτίζεται μέ τήν πρωτεύουσα ενός βασιλείου.

Η εύρεση του δικαίου στο άνώτατο βυζαντινό δικαστήριο

Dieter Simon

Έκδοση Άντ. Ν. Σάκουλα, Άθήνα 1982, 39σ.

Μεταφρασμένη από τόν έπιμελητή τής Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών και παλιό συνεργάτη του καθηγητή D. Simon, Γιάννη Κονιδάρη, ή μονογραφία αυτή στρέφεται γύρω από τίς άρχές πού διέπουν τήν άπονομή τής κοσμικής δικαιοσύνης

στο Βυζάντιο του 11ου αιώνα. Κύρια πηγή για τή γνώση του δικαίου και τής νομολογίας του ένδέκατου αιώνα συνιστά ή Πείρα, μία συλλογή άποσπασμάτων από δικαστικές αποφάσεις και γνωμοδοτήσεις πού συντάχτηκε στήν Κωνσταντινούπολη μεταξύ 1040 και 1050. Συγγραφέας τής Πείρας ήταν ό Ευστάθιος Ρωμαίος, δικαστής του Ίπποδρόμου, του δικαστηρίου δηλ. πού στεγαζόταν στο σκεπαστό Ίπποδρόμο. Τό οικοδόμημα αυτό βρισκόταν άπέναντι από τόν άνοιχτό Ίπποδρόμο στα δυτικά του Παλατιού. Τό σώμα τών δικαστών άπαρτιζόταν από δώδεκα μόνιμους δικαστές. Ό συγγραφέας τονίζει τόν ταξικό χαρακτήρα του άνωτατου δικαστηρίου. Χωρίς νά υπάρχει νομικός φραγμός για τήν πρόσβαση στο δικαστήριο του Ίπποδρόμου τών άσθενέστερων οικονομικά τάξεων τής αυτοκρατορίας, οι πένητες παρουσιάζονται, κατά κανόνα, μόνο ως κατηγορούμενοι.

LA MOSAÏQUE COSMOLOGIQUE DE MERIDA

La Mosaique cosmologique de Mérida (Τό κοσμολογικό ψηφιδωτό τής Μέριντα)

Marie-Henriette Quet

Centre Pierre Paris, Paris 1981

Πρόκειται για τή δημοσίευση τής έρευνας πάνω σ' ένα ψηφιδωτό δάπεδο πού βρέθηκε στις 25 Οκτωβρίου του 1966 στήν Ίσπανία, στήν τοποθεσία Μέριντα. Χρονολογείται περίπου στο δεύτερο μισό του 2ου αϊ. μ.Χ. και άναπαριστά συμβολικά τόν Κόσμο.

Η προσέγγιση τής συγγραφέως διαφέρει ριζικά από αυτές πού έχουμε συνηθίσει. Προκειμένου νά προχωρήσει στήν «άνάγνωση του ψηφιδωτού» — και λέμε άνάγνωση γιατί κάθε έργο τέχνης είναι φορέας ενός μηνύματος πού πρέπει νά άποκρυπτογραφηθεί — παραβλέπει τίς τρέ-

χουσες κριτικές τέχνης και αρχαιολογικές παρατηρήσεις πού βασίζονται στή μορφολογική εικονογραφική άνάλυση, και προσπαθεί νά τό συσχετίσει μέ τή σύγχρονη του ιδεολογική υπερδομή τής κοινωνίας πού τό παρήγαγε. Καταλήγει λοιπόν ή συγγραφέας ότι ή παραπάνω-άνάγνωση μπορεί νά έπιχειρηθεί σε τρία επίπεδα: α. Κοσμολογικό, β. φιλοσοφικό — θρησκευτικό και γ. ρητορικό — ιδεολογικό. Σύμφωνα μέ τό πρώτο, τό ψηφιδωτό άναπαριστά τήν κοσμική τάξη πραγμάτων, τήν εικόνα του κόσμου στο δεύτερο επίπεδο βλέπουμε τήν «προτεραιωτική» ικανότητα του έργου όπως χαρακτηριστικά λέει ή συγγραφέας, τό όποιο μέσα από τό υλικό στοιχείο ώθει τόν άνθρωπο νά μνησθεί στα άυλα μυστήρια του κόσμου, νά πλησιάσει δηλ. τό θεό πού δημιούργησε τόν κόσμο. Τέλος, στο τρίτο επίπεδο διαπιστώνονται ότι, για τήν ιδεολογία τής έποχής, Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και κόσμος ταυτίζονται. Έξ άλλου, αυτός ό παραλληλισμός έργου και ιδεολογίας μιās έποχής — μέ τήν εύρεία τής έννοια πού περιλαμβάνει και τά τρία παραπάνω επίπεδα — βοηθάει ούσιαστικά στή χρονολόγηση του ψηφιδωτού.

Έχουμε λοιπόν στα χέρια μας, μ' αυτό τό βιβλίο, μιá θαυμάσια έρευνα πάνω στο ιδεολογικό περιεχόμενο ενός έργου τέχνης και, στοιχείο πολύ σημαντικό για τήν ιστορία τής τέχνης, τή δυνατότητα χρονολόγησης ενός έργου μέσα από τήν ιδεολογική υπερδομή τής κοινωνίας τής όποίας είναι προϊόν.

Ό αρχιτέκτων Χριστιανός Χάνσεν στήν Τεργέστη

(Τό κτηριακό συγκρότημα του ναυστάθμου τών άυστριακών Λλόουντ).

Νικ. Θ. Χολέβα

Άθήνα 1982.

«Γνωστός στήν Ελλάδα κυρίως για τήν αρχιτεκτονική του δράση στήν Άθήνα τόν καιρό του Όθωνα, ό Χρ. Χάνσεν «Εύρωπαίος» αρχιτέκτονας... θεωρείται συχνά σαν «δογματικός κλασικιστής, και αυτό δέν θάταν λανθασμένη άποψη μιá και ή προσαρμοστικότητα στο χώρο τής ρυθμολογικής έπιλογής πού έφαρμόζει κάθε φορά... δείχνουν μιá προσπάθεια του νά είναι συνεπής άπ' τή μιá μέ τά διδάγματα τών νεοκλασικού - ρομαντισμού και από τήν άλλη μέ τή δυνατότητα ένταξης τής αρχιτεκτονικής του στο συγκεκριμένο χώρο...» Η μελέτη του Ν. Χολέβα για τό ναύσταθμο τών Λλόουντ άποτελεί μιá σημαντική συνεισφορά στή γνώση τής αρχιτεκτονικής τόσο του Χάνσεν όσο και τής έποχής του.»

Τό άκροκέραμο καί άλλα κεραμουργήματα

Νίκος Γρηγοράκης
Έκδ. «Συλλέγω», Αθήνα 1981

Πρόκειται για μία έργασια εύσυνείδητη καί χρήσιμη για όποιον θέλει να γνωρίσει τή λεπτομέρεια του νεοκλασικού ρυθμού. Μία σύντομη ιστορική εισαγωγή τοποθετεί σωστά τά κεραμουργήματα του 19ου αιώνα στο κλίμα μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα. Στη συνέχεια αναλύονται θέματα καί φόρμες καί δίνονται προσεγμένες φωτογραφίες πού εικονογραφούν τό κείμενο. Η αγάπη του συγγραφέα για τό θέμα του βοηθά τόν αναγνώστη να ξεχωρίζει γύρω του τή λεπτομέρεια.

Σητεία. Όδηγός για τήν ιστορία, αρχαιολογία, πολιτισμό της

Νίκος Π. Παπαδάκης
Έκδ. Δήμου Σητείας, Σητεία 1980

Ό πολύ χρήσιμος, καλά τεκμηριωμένος καί καλαίσθητος οδηγός τής Έπαρχιας Σητείας πρόκειται, σύντομα να κυκλοφορήσει καί στα άγγλικά. Τήν έκδοση αυτή ανέλαβε ό Δήμος Σητείας διαθέτοντας περίπου 1,5 εκ. δρχ. Είναι ένα παράδειγμα προς μίμηση για πολλούς Δήμους τής χώρας πού θα μπορούσαν, αποτεινόμενοι στον κατάλληλο συγγραφέα — τόν οδηγό Σητείας έγραψε ό Ν. Παπαδάκης, Αρχαιολόγος — να προσφέρουν στον τόπο τους μία ακόμη δυνατότητα προσέγγισής του από τούς ντόπιους, όσο καί από τούς ξένους.

La mère et l'outil, contribution à l'étude sémantique du tissage rural dans la Bulgarie actuelle (Η μάνα καί τό εργαλείο, συμβολή στη μελέτη τής σημαντικής τής άγροτικής ύφανσης στη σύγχρονη Βουλγαρία)

Georges Drettas
SELAF, Paris 1980

Στίς 592 σελίδες — καί 236 φωτογραφίες καί σχέδια — ό G. Drettas προτείνει όρισμένες έρμηνείες καί παρουσιάζει «άντικειμενικά» τό ύλικό του. Ό συγγραφέας συνέλεξε τό ύλικό του επιτόπου καί άσχολεϊται, μέσω τής γλωσσικής έκφρασης, με μία από τίς σημαντικότερες «οικοτεχνίες» του Βαλκανικού χώρου πού κινδυνεύει να εξαφανιστεί.

Άξονας τής μελέτης αυτής είναι ή έθνογραφική ανάλυση τής διεργασίας τής κατασκευής από τό νήμα ως τό τελικό προϊόν, συσχετίζοντας τήν πρακτική ένέργεια με τό λόγο (γλωσσάρι κλπ.) Για τό σκοπό αυτό, τονίζεται ή σημασία τής μεταφοράς στο λόγο τής όρολογίας κ.ά., ένέργεια πού καθίσταται δυνατή γιατί ή γυναίκα βρίσκεται σε έναν κόσμο πού τής δίνει μία διπλή ύπόσταση: Έμφανίζεται, κατά κύριο λόγο, με μορφή αντιφατική α) τής μοναδικής «τεχνικής» έξουσίας — άπαραίτητη στην κοινωνική αναπαραγωγή — καί β) σαν όν κατώτερο, από τή φύση τής. Αυτή ή όψη πηγάζει από μία πραγματική καταπίεση τής γυναίκας τής ύπαίθρου, παραγωγικής μέσα στην ίδια τήν οικογένεια.

Αιγαιοπελαγίτικοι πορτολάνοι.

Έκδ. Ναυτικού Μουσείου Ελλάδος, 1981

Πρόκειται για μία έπιμελημένη συλλογή από 28 χάρτες με λιμάνια του Αιγαίου από τόν 19ο αιώνα. Οι χάρτες αυτοί προορίζονταν για χρήση των ναυτικών.

Κρήτη Κνωσός-Φαιστός-Μάλια-Άγ. Τριάδα-Ζάκρος καί τό Μουσείο του Έρακλείου

Ι.Α. Παπαποστόλου
Έκδ. Κλειώ, Αθήνα 1981

Άλλος ένας οδηγός για τούς κυριότερους αρχαιολογικούς χώρους τής Κρήτης καί τό Μουσείο του Έρακλείου, γραμμένος από τόν Έφορο Αρχαιοτήτων Ι. Α. Παπαποστόλου, κυκλοφόρησε πρόσφατα. Καλαίσθητος, με ωραία έγχρωμη εικονογράφηση, βοηθά τόν επισκέπτη να γνωρίσει τά σημαντικότερα μνημεία τής Κρήτης, χωρίς να τόν κουράσει. Δυστυχώς κανένας χάρτης δέν περιλαμβάνεται στην εικονογράφηση του οδηγού αυτού. Χρήσιμες καί καλοδιαλεγμένες είναι καί οι αναπαραστάσεις πού συνοδεύουν τίς φωτογραφίες των αρχαιολογικών χώρων.

Περικαλλές άγαλμα έξεποίησης' ούκ άδαής. Αισθήματα καί ιδέες των αρχαϊκών Έλλήνων για τήν τέχνη

Χρήστος Καρούζος
Έρμης, Αθήνα 1982

Ό Χ. Καρούζος μάς άφησε άνεκτίμητες μελέτες καί δοκιμές. Ό Έρμης εξέδωσε αυτό τό κείμενο, τό πρωτοδημοσιευμένο τό 1940, πού τίποτα δέν έχασε από τήν αξία του, γιατί στηρίζεται στην σωστή, πλατειά σκέψη του Χ.Κ., θέτοντας τό κέριο πρόβλημα τής σχέσης του ανθρώπου με τό έργο τής τέχνης: «Λίγα ή άμφίβολα είναι τά τεκμήρια πού φτάνουν έως τούς πρώιμους αρχαϊκούς χρόνους, τό πρώτο τρίτο του 6ου αιώνα. Στα χρόνια όμως του ώριμου αρχαϊσμού, στο δεύτερο τρίτο του αιώνα, βλέπο-

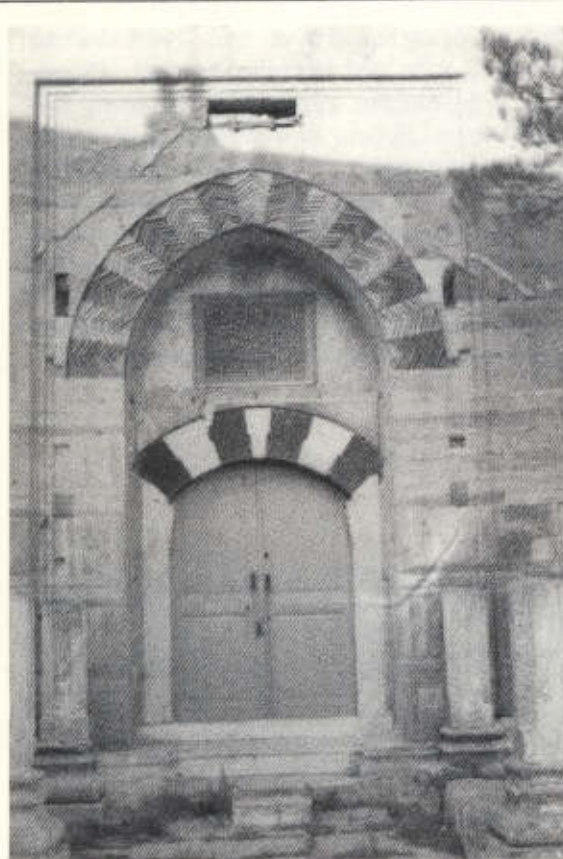
με κυρίαρχη τή «μυθική» ψυχικότητα και πνευματικότητα, πού δέν άγνοεί τόν άνθρωπο — κάθε άλλο —, δέν ξεχωρίζει όμως τό άτομο, και όπου ο άνθρωπος έχει τόσο τρυφερή και οικεία σχέση μέ τούς θεούς, ώστε αισθάνεται πολύ σίγουρος μέσα σ' αυτή... Στούς ύστερους αρχαϊκούς χρόνους, στά τελευταία σαράντα χρόνια πρίν από τά Μηδικά, ο άνθρωπος βγαίνει όλο και πιό πολύ στό πρώτο επίπεδο, τά καθαυτό δικά του αισθήματα προβάλλουν όλο και πιό ζωηρά, ώσπου στό τέλος παθαίνεται μέ τήν όμορφιά, τή χλιδή, τή λεπτότητα του κόσμου πού πλάθει.... 'Ολόκληρον τόν γοητευτικό, αλλά και παρδαλό και (άπό τήν άποψη των ύστερωτέρων) έλαφρόν αυτόν κόσμο τόν παραμερίζει τέλος ή σοβαρότητα των αύστηρών και κλασικών χρόνων, πού τόσο συλλογισμένοι έσκυψαν έπάνω στή μοίρα του ανθρώπου».

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΕΣ

Τί είναι παράδοση;

'Από άναγνώστη μας λάβαμε μία έπιστολή, πού όμως έχει τή θέση της στή στήλη αυτή παρά στής άλληλογραφίας, γιατί άφορά κακοποίηση μνημείου της νεότερης 'Ελλάδας: «... 'Η ιστορία ενός τόπου ποτέ δέν είναι ένα μονότονο πέραςμα του χρόνου, έτσι και της 'Ελλάδας έχει

τίς καλές και τίς όδυνηρές της περιόδους. Όμως ΚΑΙ οί κακοί καιροί είναι μέρος της ιστορίας μας, ΜΑΣ ΑΝΗΚΟΥΝ, γι' αυτό πρέπει νά τούς γνωρίζουμε... Τό περιοδικό σας, πού άσχολείται όχι μόνο μέ τήν αρχαιολογία, όπως τήν έννοούσαν οί παλιοί, αλλά μέ μία αρχαιολογία μέ τήν πλατεία της έννοια, μέ τήν αρχαιολογία του χτέος, έχει ύποχρέωση νά δείξει σ' όλους ότι ακόμα και τά κτίσματα της τουρκοκρατίας είναι μέρος της κληρονομιάς μας, άφού ή περίοδος της τουρκοκρατίας άποτελεί μέρος της ιστορίας του τόπου μας. Τό ότι ύπήρξε αυτή ή περίοδος δέν άποτελεί ντροπή γιά τόν 'Ελληνισμό, πόσο μάλλον άφού παρά τά 400 και, χρόνια σκλαβιάς κράτησε άνεπαφο τόν έθνικό του χαρακτήρα... Σέ μία πρόσφατη έπίσκεψή μου στή Βόρρεια 'Ελλάδα και ειδικότερα στό Διδυμότειχο, δοκίμασα τήν όδυνηρή έκπληξη του έκμοντερνισμού μας: Στό Διδυμότειχο ύπάρχει τό μεγαλύτερο και παλιότερο τζαμί των Βαλκανίων, ένα κτίριο έξαιρετικής τέχνης του 14ου αιώνα πού έχτισε ο Βαγιαζήτ. Είναι κατασκευασμένο από κιτρινωπή άσβεστόπετρα καλοδουλεμένη. Γύρω στά παράθυρα και τίς πόρτες έχει διακοσμηθεί μέ κόκκινη πέτρα. Τό σχήμα του τζαμιού είναι λιτό, ένα άπλό όρθογώνιο. Οί διαστάσεις του και γενικά ή άρμονία του όλου κτιρίου δείχνουν πώς τό έφτιαξε μεγάλος αρχιτέκτονας. Τό τζαμί δεσπόζει στήν κεντρική πλατεία του Διδυμότειχου και τό περιστοιχίζουν νοικοκυρεμένα σπίτια,

μερικά από τά όποια είναι ιδιαίτερα όμορφα και καλοχτισμένα σύμφωνα μέ τόν βορειοελλαδίτικο ρυθμό του 18ου-19ου αιώνα. Ψηλά στό λόφο ξεχωρίζει τό βυζαντινό κάστρο μέ τό τείχος του. Μπροστά, λοιπόν, στό τζαμί, τό 1981 (Κυβέρνηση Ράλλη) πλακοστρώθηκε ο χώρος — έγκαίνια στις 6 Σεπτεμβρίου παρουσία του 'Υπ. Παιδείας 'Αθ. Ταλιαδούρου και του Δημάρχου (τότε και νύν) Γ. Σπυριδάκη). Τιμεντόλιθοι, τιμεντένιοι χρωματιστοί άρμοί, τιμεντένια σκαλοπάτια, όλα ύπερυψωμένα, φτιάχνουν ένα χώρο έφιαλτικό. Δίπλα στό τζαμί μία ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ «στολίζει» τήν πλατεία μέ τίς χρωματιστές πλαστικές της καρέκλες... 'Η έν λόγω καφετερία άνήκει στό Δήμο ο όποιος τή νοικιάζει.

Τό τζαμί φέρει μία έπιγραφή «'Αναστήλωση 'Αρχ. 'Εφορείας Καβάλας». 'Η 'Αρχαιολογική 'Υπηρεσία δέν ρωτήθηκε σχετικά μέ τή διευθέτηση του χώρου, μιάς και τό μνημείο πού δεσπόζει στό χώρο αυτό είναι διατηρητέο;

Τό γεγονός ότι τό Διδυμότειχο βρίσκεται μακριά από τήν 'Αθήνα, δέ σημαίνει ότι πρέπει νά καταστραφεί, και τό ότι έχει ένα μνημείο της τουρκοκρατίας, μοναδικό, δέν είναι λόγος γιά νά εξαφανιστεί στό όνομα, ενός άμφιβόλου ποιότητας «σύγχρονου» γούστου».

Εύχαριστώ γιά τή φιλοξενία
'Αντώνης Βασιλείου
'Εμπορος, Πάτρα, 7-4-1982

Τό Φραγκοκάστελλο Κινδυνεύει

Τό Φραγκοκάστελλο από τήν πλευρά της θάλασσας, φαίνεται και έδώ ή αύθαίρετη οικοδόμηση δωματίων μέ τιμεντόπλινθους, πάνω από τό καφενείο.

Τό Φραγκοκάστελλο είναι ένα φρούριο του 14ου αιώνα κτισμένο σε μία παραθαλάσσια πεδιάδα στα ανατολικά Σφακιά μέσα σε αρχαιολογικό χώρο, συνδυασμένο με μοναδικό φυσικό κάλλος και πλήθος ιστορικές και λαϊκές μνημές. Κοντά στο φρούριο είναι οι παλαιοχριστιανικές βασιλικές του Αγίου Νικήτα και του Αστράτηγου και τό χαρακτηριστικό γιά τήν αρχιτεκτονική του, μικρό μοναστήρι του Αγίου Χαράλαμπου. Τό κύριο χαρακτηριστικό του τόπου είναι ή έκτεταμένη επίπεδη επιφάνεια στην όποια κυριαρχούν οι όγκοι τών μνημείων και μία εξαιρετική, μεγάλη παραλία. Μέχρι πρίν λίγα χρόνια ή περιοχή ήταν άκατοίκητη και σχεδόν έρημη. Από τό 1972 και μετά μία σειρά από άπρογραμματίστες ενέργειες τής Πολιτείας και ή τάση τών κατοίκων νά «άξιοποιήσουν» τό χώρο τουριστικά, δημιουργούν μία άπαράδεκτη κατάσταση, πού θά πρέπει κάποτε νά συγκρατηθεί πρίν είναι άργά. Έτσι, χωρίς κανείς νά πάρει ύπόψη του τήν τριπλή κήρυξη τής περιοχής του Φραγκοκάστελλου (ιστορικό διατηρητέο μνημείο, αρχαιολογικός και χώρος μοναδικού φυσικού κάλλους), γίνεται ό άναδασμός από τίσ Υπηρεσίες τής Νομαρχίας Χανίων, και δημιουργούνται προϋποθέσεις γιά άπρογραμματίστες δραστηριότητες τών κατοίκων ιδιαίτερα στον εύκολο και προσοδοφόρο τομέα τής οικγενειακής «ξενοδοχειακής» έπιχείρησης. Μικρά «ξενοδοχεία» - τιμειντόκουτα ξεφυτρώνουν (παρά τά μεγάλα πρόστιμα) χωρίς κανένα φραγμό, όπου ύπάρχει άγροτική ιδιοκτησία. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία καθόρισε τό 1980 τά όρια του προστατευόμενου χώρου και ζήτησε και από τίσ άλλες υπεύθυνες Υπηρεσίες τή σύνταξη ενός χωροταξικού γιά τό σωστό προγραμματισμό τών δραστηριοτήτων· παρά τίσ έπίμονες προσπάθειες τίποτα δέν έγινε κατορθωτό με άποτέλεσμα οι κάτοικοι νά παρανομοϋν,

Από τή δραστηριότητα του Ίνστιτούτου Υποτροπικών και Έλαιάς Χανίων. Παράνομα θερμοκήπια γύρω από τή Μονή του αγίου Χαράλαμπου στο Φραγκοκάστελλο, έχουν εξαφανίσει τό μνημείο (μόλις διακρίνεται νά εξέχει στο βάθος τό καμπαναριό). Τό «φιλοπρόοδο» αυτό ίδρυμα έχει δράσει άνάλογα και σε άλλους αρχαιολογικούς χώρους (Νεοκούρου, Γόρτυνα). Η φωτογραφία έχει παρθεί από τήν παλαιοχριστιανική βασιλική του αγίου Νικήτα.

ένω ζητούν από τήν κάθε κυβέρνηση τόν περιορισμό του αρχαιολογικού χώρου σε άκτίνα 30-50 μέτρα από τό φρούριο, σά λύση γιά τά προβλήματά τους. Από τήν άλλη μεριά τό «Ίνστιτούτο Υποτροπικών και Έλαιάς (γνωστό και γιά άλλες καταστροφικές του έπεμβάσεις σε αρχαιολογικούς χώρους) δημιούργησε αυθαίρετα μία φοβερή άλλοίωση του τόπου στήνοντας τεράστια μεταλλικά θερμοκήπια σε έκταση 40 στρέματα μέσα στον αρχαιολογικό χώρο και σε έπαφή με τό ιστορικό μοναστήρι του αγίου Χαράλαμπου, δίνοντας με τόν τρόπο αυτό ένα κακό πρότυπο και γιά τή γεωργική άξιοποίηση. Πολλές φορές ζητήθηκε από τήν Έφορεία Βυζαντινών αρχαιοτήτων Κρήτης νά ύπάρξει μία κοινή πολιτική και από τίσ άλλες Υπηρεσίες στο θέμα τής σωστής ανάπτυξης του Φραγκοκάστελλου, αντί νά προχωρεί ή κάθε μία άπρογραμματίστη σε ενέργειες, πού τελικά είναι σε βάρος του τόπου. Τίποτα δέν έγινε στον τομέα αυτό, με άποτέλεσμα νά έντείνεται (πε-

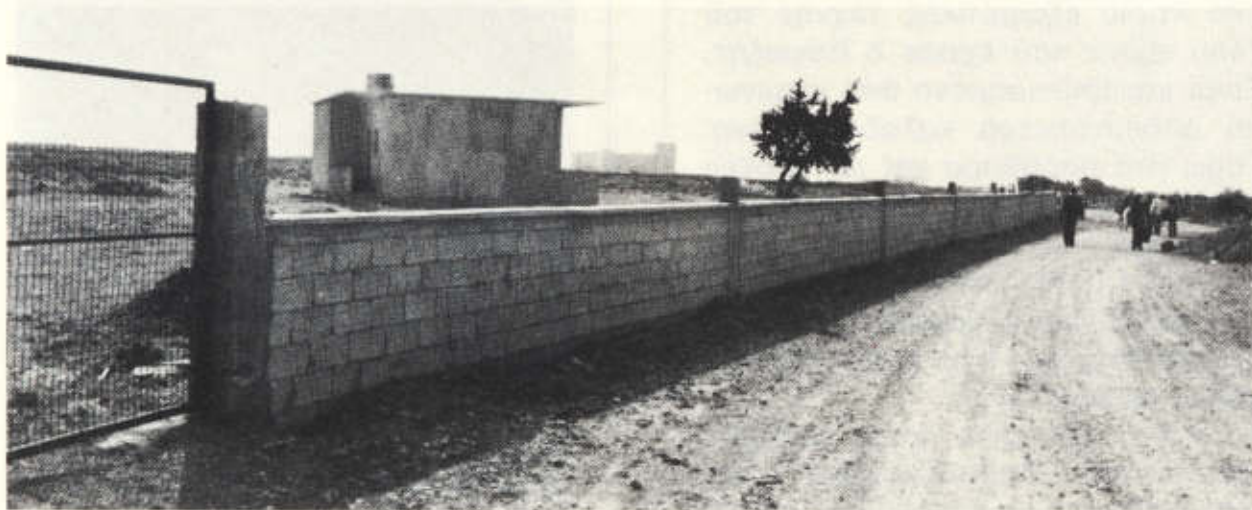
ριεργα) ή έχθρότητα τών κατοίκων άπέναντι στην Αρχαιολογική Υπηρεσία σαν υπεύθυνη γιά τή «νέκρωση» τής περιοχής και νά δημιουργούνται πολλές φορές έπεισόδια (άπειλές, ξυλοδαρμοί) σε βάρος τών αρχαιολόγων.

Δέν είμαστε αντίθετοι με τή σωστή ανάπτυξη τής περιοχής σε κάθε τομέα (γεωργικό, τουριστικό, θερινή κατοικία, κλπ)· ή πεδιάδα εξάλλου είναι τόσο μεγάλη γιά νά χωρέσει κάθε είδους δραστηριότητα σε όφελος τών κατοίκων. Αυτό όμως πού θά πρέπει νά γίνει συνείδηση τόσο στην Πολιτεία, όσο κυρίως και στους κατοίκους, είναι ότι ή άξιοποίηση τής περιοχής θά πρέπει νά γίνει σωστά και νά δοθεί ιδιαίτερα βάρος στην προστασία τής φυσιογνωμίας τής.

Στό κάτω-κάτω ό άναδασμός έγινε γιά άγροτική και όχι τουριστική έκμετάλλευση, ή όποια και πάλι μπορεί νά προγραμματιστεί χωρίς νά είναι καταστροφική. Καί θά πρέπει νά ύπάρξει άλλαγή στην τωρινή νοοτροπία, πού αν συνεχιστεί θά βλάψει σε σύντομο χρόνο και τά ίδια τους τά συμφέροντα.

Μαζί με τά άλλα, ή νέα κυβέρνηση κληρονόμησε από τήν προκάτοχό της και τό πρόβλημα του Φραγκοκάστελλου. Καί δέν είναι καθόλου άσημαντο αλλά ούτε και άλυτο. Αυτό πού χρειάζεται νά γίνει είναι νά ύπάρξει άποφασιστική στάση από μέρους τής, με έννημέρωση τών κατοίκων καθώς και πραγματικό ένδιαφέρον γιά τόν τόπο. Πολλές καταστροφές έγιναν στην Κρήτη τά τελευταία δεκαπέντε χρόνια χάρη στην άνεύθυνη και καταστροφική πολιτική τής Δεξιάς. Τούλάχιστον άς σωθεί ό,τι έχει άπομείνει και έχει άκόμη περιθώρια. Άλλά γιά τό θέμα θά επανέλθουμε με περισσότερα στοιχεία στο έπόμενο τεύχος.

Δείγμα από τήν οικοδομική δραστηριότητα στην περιοχή του Φραγκοκάστελλου. Τό φρούριο διακρίνεται στο βάθος «κάτω» από τή μαρκίζα του παράνομου.

Τό κείμενο αυτό μάς στάλθηκε από έναν άναγνώστη πού θέλει νά μείνει άώνυμος έως ότου δημοσιεύσουμε έκτεταμένο ρεπορτάζ γιά τήν περιοχή.

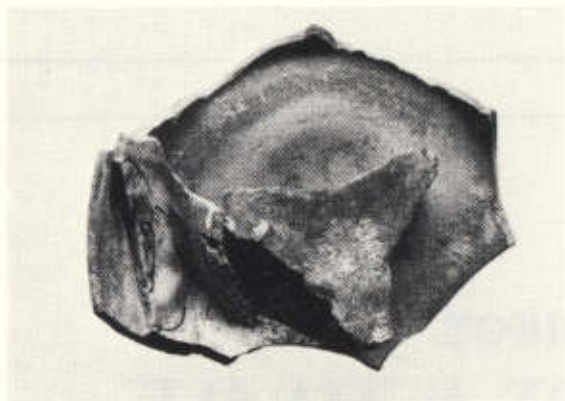

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Λάρισα 8-4-82

Πρός τό περιοδικό ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

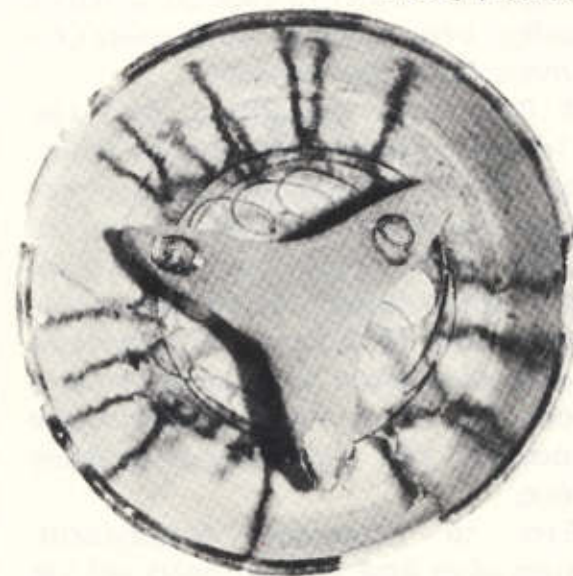
Τήν απάντηση στό ζήτημα πού προκάλεσε ό φίλος δικηγόρος κ. Μανώλης Καραμανώλης σχετικά μέ τή χρήση τών κεραμικών τριποδίσκων μās τή δίνει αρχαιολογικό εύρημα στά απορρήματα έκσκαφών του Τυρνάβου. Πρόκειται, όπως φαίνεται από τή φωτογραφία, γιά μονόχρωμο σκύφο μέ τόν τριποδίσκο στό έσωτερικό του, πάνω στον όποιο είχε στη-

ριχτεί παρόμοιο σέ σχήμα, μικροτέρων διαστάσεων, άγγείο, έγγάριακτης διακόσμησης. Η κυκλική βάση του μονόχρωμου σκύφου έχει εισαχθεί στον κλίβανο γιά ψήσιμο. Λόγω κακής ρυθμίσεως τής πυράς στην έστία καί του μεγάλου έλκυσμού άέρος, ή φλόγα άνέτρεψε τήν πυραμιδοειδή διάταξη τών άγγείων στο δάπεδο του καμινιού, καταστρέφοντάς τα. Ο κεραμέας τά πέταξε ως άχρηστα. Τό εύρημα όμως αποτελεί σημαντική μαρτυρία γιά τή χρήση τών τριποδίσκων. Φυσικά, στην αρχαιολογία δέν είναι κάτι τό νέο. Μέ τήν εύκαιρία αναφέρω μιά ενδιαφέρουσα πληροφορία του Α.Η.Σ. Megaw (World Ceramics, England 1981 σελ. 105 καί 126). Παρουσιάζει έγγάρια σκύφο του 14ου αϊ. πού βρέθηκε στην Κων/πολη καί άνήκει στις Dumbarton Oaks Collections, Washington, στον όποιο διαπιστώνεται, γιά πρώτη φορά, χρήση τριποδίσκου γιά τό ψήσιμο τών κεραμικών στον βυζαντινό κόσμο. Προγενέστερα δέν τούς χρησιμοποιούσαν, όπως δείχνουν οι καθαρές επιφάνειες τών άγγείων. Όσο γιά τά ίχνη πού οι αιχμές τών ποδίων αφήνουν στο έσωτερικό τών άγγείων, τό Λαογραφικό Μουσείο Λαρίσης κατέχει πληθώρα δειγμάτων μέ τριπλές κυκλικές όπές πού προέρχονται από βίαιες, μέ κρούση, απομακρύνσεις τών τριποδίσκων μετά τήν έψηση. Καί βέβαια, κατά τήν απομάκρυνση αποσπούν τήν έφυάλωση, αποκαλύπτοντας τόν κόκκινο πηλό, έτσι πού

τό έσωτερικό του σκεύους νά είναι «πληγωμένο», πού φαίνεται δέν ένοχλούσε.

Εύχαριστώ
Γ. Γουργιώτης

Άγαπητή «Αρχαιολογία», Μέ κάποια έκπληξη διάβασα τό γράμμα του κ. Ε. Καραμανώλη (Αρχαιολογία, τεύχος 2, Φεβρουάριος 82), πού μās μεταφέρει μέ πολύ φροντίδα, εκτός από τήν δική του, καί τή γνώμη του ιστοριοδίφη κ. Γουργιώτη γιά τά τριποδικά κεραμικά στηρίγματα, πού βρέθηκαν στον Τύρναβο, αλλά καί γιά αυτά, πού διαθέτει στή συλλογή του.

Νομίζω όμως, πώς ό φίλος μας χρειάστηκε νά ταξιδέψει πολύ μακριά, γιά νά βρει τήν εξήγηση γιά τή χρήση αυτών τών αντικειμένων, ενώ μιά πιο κοντινή βόλτα στις προθήκες του Βυζαντινού Μουσείου στην Αθήνα, όπου είναι εκτεθειμένα καί δείγματα

δελτίο συνδρομής

Νά αποσταλεί συμπληρωμένο καί συνοδευμένο από τό αντίτιμο τής συνδρομής στά γραφεία του περιοδικού **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** όδός Αδριανού 72, Αθήνα τ.τ. 117, τηλ. 325.32.46

Έπιθυμώ νά έγγραφώ συνδρομητής γιά ένα χρόνο — 4 τεύχη — από τό τεύχος αριθμ....

Συνδρομή έσωτερικού: Δρχ. 1.000. Όργανισμών καί Ν.Π.Δ.Δ.: Δρχ. 1.500. Έξωτερικού (άεροπ.): Εύρώπη \$ 20, Αμερική — Καναδάς \$ 22, Αύστραλία \$ 24 .

Τρόπος πληρωμής: Ταχυδρομική ή τραπεζική έπιταγή στο περιοδικό **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** Αδριανού 72, Αθήνα τ.τ. 117.

Έπώνυμο ..... Όνομα .....
 Όδός ..... Αριθμός .....
 Πόλη ..... Τ.Τ. .... Χώρα .....
 Ημερομ. .... Υπογραφή .....

της βυζαντινής κεραμεικής, θά τόν ώφελοῦσε περισσότερο.

Παράλληλα, ἐκτός ἀπό τὰ ἐκτεθειμένα, ἡ ἀνασκαφική ἐρευνα ἀποδίδει, ἀνάμεσα στά κινητά εὐρήματα, ἰκανό ἀριθμό στηριγμάτων κεραμεικῶν κλιβάνων ὄλων τῶν ἐποχῶν.

Οἱ βυζαντινοὶ κεραμίστες ἀπό τόν 11ο αἰώνα, ἀκολουθώντας μέ σεβασμό τήν παράδοση τῶν ἀρχαίων κεραμιστῶν προγόνων τους, εἶχαν καί αὐτοὶ μέ τή σειρά τους νά λύσουν δύο προβλήματα: 1) νά ἐξασφαλίσουν ὅσο τό δυνατό περισσότερο χῶρο μέσα στόν κεραμεικό φούρνο τους καί 2) νά προφυλλάξουν τήν ποιότητα τῶν γυαλωμένων ἀγγείων τους.

Ἔτσι τὰ κεραμικά στηρίγματα, φτιαγμένα ἀπό χοντρό πηλό καί γιά πολλαπλές χρήσεις, ἔλυσαν τό πρόβλημα τους.

Μέχρι τόν 14ο αἰώνα εἶχαν σχῆμα μικροῦ κυλινδρικοῦ σωλήνα, πεπλατυσμένου στό μέσο, μέ κάποια ἀγκιστροειδή ἀπόληξη στά ἄκρα (βλ. Charles Morgan, *The Byzantine Pottery*, Corinth, vol. XI, σ. 21, εἰκ. 17, J-L).

Ἔτσι τό στηρίγμα «ἀγκριστρωνόταν» πάνω στό ἀγγεῖο, συνήθως στή βάση του, πού ψηνόταν στό φούρνο, ἀνεπηρέαστο ἀπό τὰ ὑπόλοιπα.

Ἀπό τόν 14ο αἰώνα, ὅπως τουλάχιστον μᾶς δίνουν τὰ ἀνασκαφικά δεδομένα τῆς Κορίνθου (βλ. ὅπου πῶς πάνω, σ. 23, εἰκ. 17, Η, Ι, Ν, Ο), χρησιμοποιοῦσαν τὰ στηρίγματα, πού ἐνδιαφέρουν τό κ. Καραμανώλη. Τά

τρία σκέλη τῶν στηριγμάτων, πού ξεκινούσαν ἀπό μιά ἐπίπεδη, τριγωνόσχημη ἐπιφάνεια, «καθόντουσαν» στήν ἐσωτερική γυαλωμένη ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου, ἐνῶ στήν ἐπίπεδη ἐπιφάνειά του ἀκουμποῦσε ἡ βάση τοῦ ἐπόμενου ἀγγείου. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ τεχνίτη συνεπαγόταν ἀπό τή μή ὑπαρξη γυαλώματος στά ἄκρα τοῦ στηρίγματος καί ἀπό τήν ἔλλειψη ἀπολεπισμάτων στή γυαλωμένη ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου· γεγονός, ὅμως, ἀναπόφευκτο, τή στιγμή, πού ἀρκετά ἀπό τὰ βυζαντινά μας ἀγγεῖα ἔχουν τέτοια ἀπολεπίσματα στόν πυθμένα τους, ἀλλά καί στή κάτω ἐπιφάνεια τοῦ στελέχους τῆς βάσης. Ἀντίστοιχα καί τὰ ἄκρα τῶν κεραμεικῶν στηριγμάτων φέρουν τὰ ἴχνη τῶν γυαλω-

μένων ἀπολεπισμάτων.

Σχετικά δέ μέ τὰ διαφορετικά χρώματα σμάλτου (γυάλωμα), πού ἀπασχολοῦν τό φίλο ἀναγνώστη, μπορῶ νά πῶ πολύ ἀπλά γιά τό τόσο πολυσύνθετο πρόβλημα τοῦ γυαλώματος τῶν βυζαντινῶν ἀγγείων, ὅτι δέν πρόκειται μόνο γιά ἓνα χρώμα, ἀλλά γιά διάλυμα πολλῶν γαιοχρωμάτων. Τό τόσο δέ προσωπικό θέμα τῆς διακόσμησης τῶν στηριγμάτων, ὅσο καί ἡ καθημερινή οἰκιακή τους χρήση, εἶναι ἀπόψεις, πού οὔτε μποροῦν νά ἀποδειχθοῦν, ἀλλά οὔτε καί νά ἀμφισβητηθοῦν.

Εὐχαριστῶ γιά τή φιλοξενία.

Εὐαγγελία Ντόστογλου - Ἰωαννιδάκη
Ἀρχαιολόγος.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

**Στα βιβλιοπωλεία μας θα βρείτε
βιβλία όλων των εκδοτικών οίκων**

**ΑΘΗΝΑ: ΣΤΑΔΙΟΥ 5, ΣΥΝΤΑΓΜΑ, Τ.Τ. 125, ☎ 32.31.525
ΠΕΙΡΑΙΑΣ: ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ 141, Τ.Τ. 7, ☎ 41.16.530**

subscription

To be mailed completed and accompanied by the remittance value to **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** Magazine, 72 Adrianou str., Athens T.T. 117, Greece, tel. 325.32.46

I would like to subscribe to your publication for 1 year — 4 issues — from issue No....

Subscription price: Greece \$ 17, Organizations \$ 25, Europe \$ 20, USA - Canada \$ 22, Australia \$ 24.

Payment: money order or bank manager's check to **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** Magazine, 72 Adrianou Str., Athens T.T. 117 GREECE.

Surname ..... Name .....

Street - No ..... City .....

Country ..... Mail-code .....

Date ..... Signature .....